

به نام خدا

مصادیق تداخل در قصاص و دیات در قانون جدید مجازات اسلامی

مؤلف :

محمد مهدی جوکار

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : جوکار ، محمدمهدی ، ۱۳۷۵
عنوان و نام پدیدآورندگان : مصادیق تداخل در قصاص و دیات در قانون جدید مجازات اسلامی /
مؤلف: محمدمهدی جوکار
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری : ۱۴۲ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۵۸۳-۸
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : مصادیق تداخل در قصاص - دیات در قانون جدید مجازات اسلامی
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۸۶۵۱۴۷
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : مصادیق تداخل در قصاص و دیات در قانون جدید مجازات اسلامی
مؤلف : محمدمهدی جوکار
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۵
چاپ: زبرجد
قیمت: ۲۵۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۵۸۳-۸
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

سپاس گزاری:

سپاس و ستایش مر خدای را جل و جلاله که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، درفشان. آفریدگاری که خویشن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید؛

سپاس خدای را که هر چه دارم از اوست؛

سپاس از جناب آقای دکتر اسماعیل عبدالهی چرا که در کسوت استاد راهنما ضمن ایفای نقش بی دریغ در پیشبرد این کتاب، در مکتبشان درس درایت و محبت نیز آموخته‌ام؛

«به امید آنکه توفیق یابم جز خدمت به خلق او نکوشم»

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم؛

به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگان؛

به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است؛

به پاس قلب‌های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهِشان به شجاعت می‌گراید

و به پاس محبت‌های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی‌کند؛

فهرست

فصل اول: کلیات	۱۱
مقدمه	۱۱
مروری بر ادبیات و سوابق کتاب	۱۳
فصل دوم: ادبیات نظری	۱۷
مفاهیم	۱۷
قصاص	۱۷
دیه	۱۸
تداخل و تعدد	۱۹
اسباب	۲۰
اسباب و مسببات	۲۱
مبانی نظری	۲۳
مبانی تداخل سبب و مسبب قصاص و دیات	۲۳
نظریه های تداخل یا عدم تداخل اسباب	۲۵
رویکردها به تداخل و عدم تداخل اسباب و مسببات	۲۸
تحلیل و نقد ادله ای قائلین به تداخل اسباب و مسببات	۲۸
تحلیل و نقد ادله ای قائلین به عدم تداخل اسباب و مسببات	۳۳
تحلیل و نقد ادله ای قائلین به تفصیل	۴۳
استثناء قاعده تداخل و یا عدم تداخل	۴۵
مقتضای اصل عملی	۴۷
نظریه فقها درباره تداخل و عدم تداخل آرش در دیه ای عضو	۵۰
نظریه فقها درباره تداخل قصاص عضو	۵۲
رویکرد عرفی و دینی به دیه	۵۴
انواع تداخل	۵۶
تداخل در اسباب	۵۶

۵۷	تداخل در مسببات
۵۸	انواع عدم تداخل
۵۸	عدم تداخل اسباب
۵۸	عدم تداخل مسببات
۶۱	فصل سوم: ماهیت تداخل و عدم تداخل قصاص و دیات
۶۱	ماهیت قاعده تداخل قصاص در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۶۶	ماهیت تعدد و تداخل دیات با محوریت قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۶۷	تداخل دیات در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۶۸	تداخل دیه طرف در دیه نفس
۷۱	تداخل دیه اطراف
۷۱	عدم تداخل مطلق
۷۲	تداخل دیات در صورت واحد بودن ضربه در مطلق جنایات
۷۲	تداخل دیات در صورت تعدد جنایات در یک عضو و با یک ضربه
۷۳	شاخصها و معیارهای تشخیص تداخل دیات
۷۵	تداخل در جنایات مستوجب قصاص در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۷۵	تداخل در جنایات منجر به قصاص مادون نفس در نفس
۷۵	مرگ ناشی از سرایت
۷۶	یک ضربه موجب یک جنایت
۷۸	یک ضربه موجب چند جنایت
۷۹	ضربات متعدد عمدی موجب جنایات متعدد
۸۰	متوالی بودن ضربات
۸۲	غیرمتوالی بودن ضربات
۸۲	بهبودی بین ضربات
۸۳	عدم بهبودی بین ضربات
۸۴	عمدی بودن قتل ناشی از سرایت
۸۴	غیرعمدی بودن قتل ناشی از سرایت

۸۵	تداخل در جنایات منجر به قصاص مادون نفس در یکدیگر
۸۶	جنایات متعدد با یک یا چند ضربه
۸۷	مراتب جنایات بر عضو
۸۷	جنایات عمدی بر اعضاء متعدد
۸۸	ایراد یک ضربه، ایجاد یک یا چند جنایت طولی
۸۹	ایراد یک ضربه، ایجاد دو یا چند جنایت عرضی

فصل چهارم: مصادیق تداخل و عدم تداخل در قصاص و دیات ۹۱

۹۱	تداخل و عدم تداخل جنایات مادون نفس در قصاص نفس
۹۲	تداخل و عدم تداخل قصاص عضو در قصاص نفس
۹۵	تداخل و عدم تداخل منافع اعضاء در قصاص نفس
۹۷	تداخل و عدم تداخل جنایات عمدی و غیر عمدی در قصاص عضو
۹۷	تداخل و عدم تداخل قصاص اعضاء در یکدیگر
۹۹	تداخل و عدم تداخل منافع اعضاء در قصاص عضو:
۱۰۱	تداخل و عدم تداخل آرش در قصاص عضو
۱۰۲	تداخل و عدم تداخل جنایات عمدی و غیر عمدی در دیه‌ی نفس
۱۰۳	تداخل و عدم تداخل دیه‌ی عضو در دیه‌ی نفس
۱۰۵	تداخل و عدم تداخل قصاص عضو در دیه‌ی نفس
۱۰۷	تداخل و عدم تداخل منافع اعضاء در دیه‌ی نفس
۱۰۹	تداخل و عدم تداخل جنایات غیر عمدی در دیه‌ی عضو
۱۰۹	تداخل یا عدم تداخل دیه‌ی اعضاء در یکدیگر
۱۱۳	تداخل و عدم تداخل دیه‌ی منافع اعضاء در دیه‌ی عضو
۱۱۶	تداخل و عدم تداخل آرش در دیه‌ی عضو

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها ۱۱۹

۱۱۹	نتیجه‌گیری
۱۳۰	پیشنهادها

پیشنهادهای نظری ۱۳۰

پیشنهادهای کاربردی ۱۳۰

منابع و مأخذ ۱۳۵

کتابها ۱۳۵

مقالات ۱۴۱

کتابها ۱۴۲

فصل اول

کلیات

مقدمه

در حقوق کیفری ایران از زمره جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص، قتل و ایراد جرح است که در لسان فقه و قانون مجازات، جنایت نام گرفته است. یکی از موضوعات مهمی که در جرایم مزبور و به هنگام ارزیابی خسارت‌های بدنی توسط دادگاه مطرح می‌شود، تعدد جنایت‌ها است. قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در کتاب اول و در مواد ۱۳۱ تا ۱۳۵ برای فرض تعدد جرم قواعدی را مقرر کرده است که به تعدد جرایم تعزیری یا تعدد جرایم مستوجب تعزیر، حد و قصاص مربوط می‌شود.

پرسش اصلی آن است که در حقوق کیفری ایران چه قواعدی جنایت‌های موجب دیه را اداره می‌کند؟ برای مثال اگر جنایت‌های متعدد و مختلف بر جسم شخصی وارد شود، آیا هر جنایت اقتضای پرداخت دیه مستقل را دارد یا صرفاً یک دیه برای مجموع جنایت‌ها پرداخت می‌شود؟ اگر پرداخت یک دیه کافی است آیا دیه جنایت‌های شدیدتر پرداخت می‌شود؟ همچنین اگر جنایتی بر عضو وارد شود و نهایتاً به مرگ مجنی‌علیه منتهی شود، آیا دیه عضو در دیه نفس داخل می‌شود؟ در جنایاتی که بر چندین عضو وارد می‌شود، چه احکامی مترتب خواهد بود و آیا دیه اعضا در یکدیگر تداخل می‌کنند؟ بدیهی است اعمال قاعده مناسب توسط دادرس کیفری، به ویژه هنگامی که به علت خسارت‌های فراوان ناشی از حوادث کار یا پزشکی، اشخاص حقوقی مثل شرکت‌های بیمه ملزم به پرداخت دیه می‌شوند، به اجرای عدالت کمک می‌کند.

قبل از تدوین قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ قواعد حاکم در نظام حقوقی ایران در این مورد روشن نبود و قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۰ در این باره احکام متفاوت و پراکنده‌ای را

مقرر می‌کرد. در رویه قضایی نیز آرای متشتت و مختلفی مشاهده می‌شد و در برخی موارد نیز شاهد نظرات مشورتی متفاوتی از اداره حقوقی بودیم؛ در متون علمی و دانشگاهی نیز برخلاف متون فقهی کمتر به این موضوع پرداخته شده و ابعاد آن به خوبی تبیین نشده است لیکن قانون جدید مجازات اسلامی در کتاب‌های قصاص و دیات، با توجه به آموزه‌های فقهی گامی مهم در رفع این کاستی برداشته و قواعد چندگانه‌ای را برای این موضوع پیش بینی کرده است.

با توجه به این پیشینه و ضعف ادبیات حقوقی ایران در این مورد، این کتاب با روشی تحلیلی قواعد مختلف حاکم بر تعدد جنایات‌های مستحق دیه را به استناد قانون جدید مجازات اسلامی و با تکیه بر نظرات فقها از جمله امام خمینی، تبیین می‌کند و نظر به اینکه این بحث در فروع و حالت‌های مختلفی قابل بررسی است، بعد از بیان مفاهیم در فصل دوم، در فصول بعد موضوع تداخل و عدم تداخل دیات و قصاص بر عضو و نفس و تداخل دیه عضو در نفس و موضوع تعدد جنایت بر عضو و تداخل دیه اعضا در یکدیگر را با رویکرد فقهی - حقوقی تحلیل می‌کند. این در حالی است که در خصوص مصادیق تداخل در قصاص و دیات در قانون جدید مجازات اسلامی تا به حال کتاب مستقلی در ایران انجام نشده است. از این رو می‌توان گفت در درجه اول از لحاظ علمی توسعه علمی موضوع از جمله مهمترین ضرورت‌هایی است که انجام این کتاب در نظر دارد. همچنین نگاه خاص به حقوق حاکم بر قصاص و دیات در قانون جدید مجازات اسلامی و روشهای آن و ورود به این مساله نیز باید مد نظر قرار گیرد و این دومین ضرورت توجیه کننده انجام این کتاب می‌باشد.

هدف فرعی از انجام این کتاب توسعه ادبیات موضوع به لحاظ علمی و حقوقی می‌باشد. تمام موسسات و سازمان‌هایی که به نحوی با حقوق و اصول حقوق جزا و جرم‌شناسی سر و کار دارند و مسائل حقوقی در حوزه قانون جدید مجازات اسلامی بر عهده آنها می‌باشد، می‌توانند از نتایج این کتاب استفاده کنند.

این کتاب می‌تواند برای حقوقدانان اعم از اساتید، دانشجویان، قضات، وکلا و مشاورین حقوقی و همچنین کارشناسان، دکترین در سطح داخلی و بین‌المللی و سایر طالبین علم حقوق مفید

باشد. در درجه بعد فعالین بخش قصاص و دیات و استفاده کنندگان از قوانین حاکم بر جنایات در سطح ملی می‌توانند از نتیجه مطالعه و نحوه پاسخگویی به نیازها بهره لازم را ببرند

مروری بر ادبیات و سوابق کتاب

دادخواه (۱۳۹۱) در کتاب کارشناسی ارشد خود با عنوان تداخل اسباب در جنایات بیان کردند که به عقیده‌ی بیشتر فقها، در حالتی که یک ضربه جنایاتی ایجاد کند، حکم به تداخل، و جانی به یک مجازات محکوم می‌شود؛ مگر آنکه جنایات ایجاد شده، مستقل و بی‌ارتباط باشند. بر همین اساس، در حالت ایراد ضربات متعدد، حکم به عدم تداخل می‌شود، مگر آنکه با ضربات متعدد، تنها یک جنایت ایجاد شده باشد. قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ حکم تداخل قصاص اعضا در یکدیگر را بیان نکرده و در مورد تداخل قصاص عضو در قصاص نفس هم مجمل می‌باشد، اما احکام مربوط به تداخل دیه‌ی عضو در دیه‌ی نفس و دیات اعضا در یکدیگر را بیان کرده و حکم به عدم تداخل داده است. اجمال قانون و سکوت آن در برخی از صور مربوط به تداخل جنایات از یک سو، و الزام اصل ۱۶۷ قانون اساسی از سوی دیگر، تا زمان انتشار رسمی لایحه‌ی جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰ - که احکام صور مختلف تداخل جنایات و تعدد دیات را بیان کرده - قضات را ناگزیر به مراجعه به منابع و فتاوی فقہی در این موارد نموده است.

توانگر (۱۳۹۲) در کتاب کارشناسی ارشد خود با عنوان تداخل دیات در جنایت بر منافع بیان کردند که در تعدد جنایت بر اعضا و منافع نیز، باید گفت که دیات در این فرض با هم تداخل نمی‌کنند، مگر این‌که از یک ضربه دو جنایت طولی به وجود آید به نحوی که جنایت سابق نوعاً جنایت لاحق را در پی داشته باشد و جنایت اولیه اقل از جنایت دوم هم از لحاظ دیه و هم از لحاظ شدت باشد و این حکم به دلیل روایتی است که در این زمینه وجود دارد و قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مطابق آن حکم داده است. هم‌چنین در جنایت بر عضو و زوال منفعت آن، تنها در صورتی که عضوی محل منفعتی باشد و بین جنایت بر عضو و زوال منفعت آن ملازمه وجود داشته باشد، می‌توان حکم به تداخل دیه داد.

دعاخوان و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان بررسی فقهی و حقوقی تداخل در جنایات بیان کردند که یکی از مسایل مربوط به جنایات، مساله ی تداخل در جنایات می باشد که در قانون مجازات اسلامی در مواد ۲۹۶ تا ۳۰۰ ق.م.ا مصوبیدان اشاراتی شده است. در فقه نیز از تداخل با عنوانهای مختلفی از جمله تداخل اسباب و تداخل دیات و تداخل جنایات مباحثی مطرح شده است منظور از تداخل اسباب یعنی وجود چند سبب در مورد انجام یک عمل واجب است. ماده ۲۹۶ ق.م.ا در این خصوص آورده‌است: «اگر کسی عمدا جنایتی را بر عضو فردی وارد سازد و او به سبب سرایت جنایت فوت کند، چنانچه جنایت واقع شده مشمول تعریف جنایات عمدی باشد، قتل عمدی محسوب می شود، در غیر این صورت قتل شبه عمدی است و مرتکب علاوه بر قصاص عضو به پرداخت دیه نفس نیز محکوم می شود»

نصیری حبشی (۱۳۹۴) در کتاب کارشناسی ارشد خود با عنوان بررسی تداخل جنایات در قانون مجازات اسلامی بیان کردند که عمد یا غیر عمد بودن ایراد جنایات که از جمله معیارهای فقهی در تفکیک صور مساله در نظر برخی از فقهاست، در واقع صرفا در تعیین نوع مجازات جانی موثر است. به نظر می رسد، بهترین معیار تقسیم بندی، وحدت یا تعدد ضربات وارده است که هریک به نوبه ی خود ممکن است جنایات واحد یا متعدد بر نفس یا مادون نفس ایجاد نماید. در خصوص این موضوع، قانون مجازات اسلامی جدید نسبت به قانون مجازات اسلامی قدیم به تفصیل بیشتری پرداخته و احکام مربوط به تداخل جنایات را در فصل مستقل پیش بینی کرده و ابهامات و ناگفته‌های قبلی در این خصوص تا حدی رفع شده است. با وجود این رویکرد نوین، هنوز دارای ابهام‌ها و تعارضاتی است که به بررسی آنها خواهیم پرداخت.

لطفی و میرمجیدی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان تداخل و عدم تداخل اسباب و مسببات و جلوه‌های آن در فقه و حقوق کیفری ایران بیان کردند که در فقه جزاء و حقوق کیفری ایران در احکام مربوط به تعدد جرم، حد قذف، قصاص نفس، قصاص عضو و احکام دیه بر اساس مجموعه مواد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به بحث و بررسی گذاشته شد و این نتیجه به دست آمد که گویا قانونگذار در مواردی با هدف مقارنه میان عدالت شرعی و عدالت عرفی، در حالی که به صراحت در مواد گوناگونی همچنان اصل را بر عدم تداخل اسباب و مسببات

قرار داده، در مواردی با توجه به شرایط موضوع و یا اختلاف دیدگاه‌های فقهی و پذیرفتن نظر فقه‌های معاصر، نظر بر تداخل جرم و مجازات داشته است.

عینی و عباسی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان بررسی تداخل دیات در فقه و حقوق ایران با رویکردی بر دیدگاه امام خمینی(س) بررسی تداخل دیات در فقه و حقوق ایران با رویکردی بر دیدگاه امام خمینی(س) بیان کردند که قانونگذار با تأثیرپذیری آشکار از نظرات فقها از جمله امام خمینی، قاعده اولیه در این مورد را عدم تداخل دیه‌ها در یکدیگر معرفی کرده است اما این قاعده، به کمک قواعد دیگری تکمیل می‌شود چنانکه اگر جنایت‌های وارد شده مستقل از هم باشند و هیچ یک در ایجاد آسیب بیشتر شامل فوت و جرح مؤثر نباشد، عدم تداخل دیه‌ها اجرا می‌شود ولی اگر صدماتی واقع شود که در وقوع آسیب بیشتر تأثیر داشته‌اند، آن صدمات در آسیب بیشتر تداخل می‌کنند و به دیه آسیب بیشتر اکتفا می‌شود و اگر برخی صدمات در وقوع آسیب بزرگ‌تر تأثیر داشته‌اند فقط آن صدمات در آسیب بزرگ‌تر تداخل می‌کنند و در دیه صدمات مستقل تداخل نمی‌کند. در هر صورت اجرای صحیح قانون نیازمند آموزش و تدوین آیین‌نامه‌های مناسب است.

حاجی ده‌آبادی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان نقدی بر قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در زمینه تداخل قصاص بیان کردند که در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ با وجود افزایش کمی مقررات مربوط به این قاعده، برخی نوآوری‌های قانون از حیث مبانی فقهی پشتیبانی نمی‌شود و برخی دوگانگی‌ها در قانونگذاری دیده می‌شود که نیازمند بازنگری جدی است؛ از جمله اینکه مطابق قانون جدید، اگر کسی بدون اینکه قصد قتل داشته باشد یا اینکه عمل او نوعاً کشنده باشد، جراحاتی را عمداً بر عضو دیگری وارد سازد که به مرگ او منجر شود، چنین قتلی گرچه شبه‌عمد به‌شمار می‌رود، قاتل علاوه بر دیه نفس به قصاص عضو نیز محکوم می‌شود. همچنین در جایی که چند ضربه متوالی موجب قتل دیگری شده، قانون به تداخل قصاص اعضا در قصاص نفس قائل است.